

Tábor Béla

MIT JELENT KÉRDEZNI?

Bevezetés a preszokratikus szemináriumokhoz¹

A most kezdődő beszélgetéseken a preszokratikus gondolkodók filozófiájával akarunk foglalkozni. De ha komolyan vesszük azt, amire ezzel vállalkozunk, csak hosszabb kerülővel juthatunk el oda. Két pont között olykor a legrövidebb tévút az egyenes, és ha ez a geometria absztrakt közegében nem is érvényes, mindenesetre érvényes a filozófiában, amelynek – minden látszat ellenére – csupa konkrétum a közege.

Mert ez a szükséges mondat, miszerint a most kezdődő beszélgetéseken a preszokratikus gondolkodók filozófiájával akarunk foglalkozni, csak a felszínen tanrendi bejelentés. Ha ezt a felszíni kérget lehántjuk róla, egészen más természetű rétegek egész sorát találjuk alatta – és ez a kéreglehántás már maga a filozófiai alapmozdulat. Jaspers úgy mondja, hogy filozofálni annyit jelent, mint fellebbenteni a magától értetődőségek fátylát. Ez kifejezné azt, amiről itt szó van, ha nem volna kissé idillikus, légies, könnyed mellécsengése.

A filozófiai mozdulat keményebb ennél: merev evidenciák – valóságképünk görcseinek – fellazítása. Megfosztani a szavakat inerciális magától értetődőségüktől. Leolvasztani róluk (persze valójában saját magunkról: azokról a gyökerekről, amelyeket a szavak bennünk eresztenek) azt a jégpáncélt, ami meggátolja az igazság – és ezzel a lét – szabad áramlását.

Ez a moksha dharma: hamis azonosítások feloldása! Schmitt Jenő Henrik és Szabó Lajos szerint a kérdés az, hogy „melyik a legmagasabb azonosulási szint, amelyen azonosítani tudom magamat önmagammal?”

Hérakleitosz pedig (aki talán először használta a „filozofosz” kifejezést) azokban látja az igazság megismerésének fő akadályát, akik a mindenki számára nyilvánvalóra szorítkoznak, és nem figyelnek arra, ami a delphoi orákulum és a Sybillák kijelentéseinek alapvető sajátsága.

Platón thaumadzein-nek (csodálkozásnak) nevezi ezt az alapmozdulatot.

A Biblia szerint pedig „Istenfélelem a bölcsesség kezdete” és: „Keressétek először Isten országát.” Itt minden szó magyarázza a többi (ez a tiszta biblikus stílus jellemzője):

---

¹ Elhangzott a „100 éve született Tábor Béla” c. megemlékezésen (Petőfi Irodalmi Múzeum, 2007. június 4.). Megjelent in *Műhely*, 2013/3. 42-43.

nem Isten országa az, amit nem keresünk és nem Isten országát keressük, ha nem először keressük. Nem keresünk igazán, ha nem Isten országát keressük.

Ebben a Szezámbarlangban a varázsszó a „miért?” De mint látni fogjuk, olyan varázsszó, amit nem tudunk tetszés szerint kimondani: bizonyos értelemben a Szezámbarlang beleegyezése is kell hozzá, hogy ki tudjuk mondani. Mert a magától értetődőség fátyla e nélkül nem hull ugyan le, de a fátyol lehullása nélkül nem mondható ki a „miért?”. A „miértet” kérdezni feltétele ugyan az inerciális magától értetődőségek fellazításának, de ez a fellazulás valamilyen módon szintén feltétele annak, hogy ezt a kérdést fel lehessen tenni. Ezt a circulust kell majd elemeznünk. Egyelőre azonban vegyük úgy, hogy a barlang beleegyezését megszereztük: ez módszertani tautológia, csak azt a tényt fejezi ki, hogy filozófiáról beszélgetünk és komolyan vesszük ezt a beszélgetést. Ez a játékszabály.

Tehát: ha komolyan vesszük feladatunkat, nem tekinthetjük magától értetődőnek, hogy a preszokratikusok filozófiájával akarunk foglalkozni. Fel kell tennünk a kérdést: miért éppen a preszokratikusokkal? Azután: ha azt mondjuk, hogy preszokratikusok, két részre bontjuk vagy tagoljuk a filozófiát: Szókratész előtti és Szókratész utáni filozófiára. Miért éppen Szókratészt tekintjük tengelynek, vagy vízváltónak? Továbbá: Szókratész a görög filozófiához tartozik (és természetesen a preszokratikusok is). Miért éppen a görög filozófián keresztül akarjuk megközelíteni a filozófiát? A görög filozófia pedig az európai filozófia része. Miért éppen az európai filozófiát választjuk (vajon elegendő indok-e, hogy azért, mert Európában élünk?). És mindentől függetlenül: miért akarunk egyáltalán filozófiával foglalkozni? A miérték azonban ezzel nem merülnek ki. Miért kérdezzük egyáltalán, hogy miért? Miért kérdezzük egyáltalán?

A „miért” kérdésében egy másik kérdés lüktet: „mit jelent?” Természetesen nem válaszolhatunk arra, hogy miért akarunk preszokratikusokkal, Szókratésszal, görög filozófiával, európai filozófiával, egyáltalán filozófiával foglalkozni, ha nem tudjuk valamilyen formában, mit jelentenek ezek a szavak. Nem válaszolhatunk arra sem, miért kérdezzük azt, hogy miért, ha nem tudjuk, mit jelent azt kérdezni, hogy miért. És arra sem válaszolhatunk, hogy miért kérdezzük egyáltalán, ha nem tudjuk, mit jelent kérdezni. De hogyan válaszolhatunk arra a kérdésre, hogy mit jelent kérdezni, ha nem tudjuk, mit jelent az, hogy mit jelent?

Jellegetes filozófiai zsákutcába jutottunk, azzal a különbséggel, hogy a mi zsákutcánk leplezetlen, mégpedig szándékosan leplezetlen, sőt! leleplező szándékból fakad. (essentia–existencia, etc.) Kérdezek-e egyáltalán, ha azt kérdezem: „mit jelent az, hogy mit jelent?”, vagy „miért kérdezem, hogy miért?”, sőt ha azt kérdezem: „mit jelent kérdezni?” Nem

válaszolom-e meg a kérdést, mielőtt feltettem volna? Mert a kérdés feltevése már feltételezi, implikálja, hogy tudom, amit kérdezek – hiszen alkalmazom azt, amit ismeretlennek állítok. Egy kérdés, amit eleve megválaszolok, már nem kérdés, vagy ha igen, csak álkérdés – amire gyakran volt példa.

És mégis kérdeztem, ha nem is szokványos értelemben, de mindenesetre a *fellazítás* belső mozdulata által. Nem szokványos értelemben, mert ez a kérdés a szó legszűkebb értelmében *határkérdés*: a kérdés és nem-kérdés határát kérdezi. Olyan kérdés ez, aminek nincs stabilitása, csak egy pillanatig van nyitva a rés, ami a kérdezetlen válaszként funkcionáló magától értetődőség problémátlan masszáját fellazítja, vagyis kérdésessé teszi. Ha ezt a pillanatot ki tudom használni, ha ez alatt a pillanat alatt át tudok pillantani a résen, megláthatok valamit, vagyis értelmessé tehetem a kérdést; ha arra is fel tudom használni, hogy a résen át oda-vissza irányítsam az emlékező figyelem sugarát, *tudássá* – vagyis a megismerés megnövekedett bázisává – avathatom: valamivé, amiből tovább kérdezhetek.

A döntő mindezekben az a meghatározás, hogy a kérdés: fellazított válasz. Ebben az egy mondatban foglalható össze JÓB könyvének egész tartalma – közvetlenül is illusztrálva benne azokban az utolsó fejezetekben, ahol Isten a forgószelelől beszél Jóbhoz. Semmi más nem tesz, mint hogy fellazítja Jób eleve adott válaszát, ennek a válasznak inerciális magától értetődőségét, mint ahogy az egész könyvben nincs másról szó, mint arról, hogyan lazítja fel a sorsszerű kérdés azt a választ, amit Jób addigi élete képvisel. Nem akkor kérdezzünk, ha mondatunk végére kérdőjelet biggyesztünk, hanem akkor, ha a csak-kapott választ fellazítjuk.

Szabó Lajos azt mondta: „Káoszhoz nem lehet kérdést intézni”. Hozzátehetjük ehhez: káoszból sem. Az utóbbi azt jelenti: minden kérdés feltétele a rendnek az a minimuma, ami egy problémátlanul elfogadott előítéletben testesül meg. Más szóval: tudatos vagy öntudatlan opció valamilyen már meglévő és fellazítható válaszhoz.

Az előbbi, tehát az, hogy a káoszhoz nem lehet kérdést intézni, azt jelenti: egy kérdésnek csak egy hagyományba és egy közösségbe beágyazva van értelme. Az „és” egyrésztől nem is helyénvaló itt: a kettő ugyanaz: minden közösség hagyományközösség. A közösség élete a hagyomány élete: folytonos dialogikus, kérdő-felelő fellazítása. Szabó Lajos így mondja: történelmi szimbiózis.

Másrészt az „és” mégis helyénvaló, mert kiemeli a közösség alapvető szerepét a kérdésben. A kérdés alapvető szerkezetéhez tartozik ugyanis, hogy a választ „mástól” várjuk. Ez még akkor is érvényes, ha önmagamtól kérdezek. A kérdéssel mindig transzcendálok azt az éneket, akit egy megrögződött perspektívával való azonosulásom határoz meg. Kaput nyitok ezen az énen, új horizontot nyitok magamban. Ez pedig mindig

közösségi aktus: a nyelv tényén keresztül. A kérdő transzcendálás azt jelenti, hogy egy másik énperspektívával azonosítom magam: adott énperspektívámhoz képest „újat” akarok megtudni. A kérdezéssel új tapasztalatnak nyitom meg magam. A kérdezés mindig valami új megismerésre irányul: kutatás. Szabó Lajos: „a kutatás alapvető emberi létmozdulat.”

Amivel tisztában kell lennünk, elsősorban ez: a kérdésben *önmagunkat* lazítjuk fel (birtokolt énszintünket), *önmagunkat* osztjuk, önmagunkban keresünk új osztóvonalakat, és ez a formaalkotás: *önmagunk* alkotása. Az új hangsúlymegoszlás is azt jelenti, hogy a nyelv súlypontjait átcsoportosítjuk magunkban – és a nyelv mi vagyunk.